

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՏԵՐ-ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

ԵՐԵՎԱՆՅԱՆ ՏՊԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ

11. ՆՈՐ-ԿԻՒԿԻԱ

Օրեցօր ընդարձակվում, բարեկարգվում է Հայկական Սովետական Սոցիալիստական Ռեսպուբլիկայի մայրաքաղաք Երևանը։ Այստեղ, ոչ միայն կառուցվում և շահագործման են հանձնվում նորանոր գործարաններ, բաղձահարկ բնակելի շենքեր և հասարակական սպասարկման ձեռնարկություններ, այլ նաև, կարճ ժամանակամիջոցում գոյառնում են մեկը մյուսից գեղատեսիլ, մեկը մյուսից բազմամարդ թաղամասեր, արվարձաններ, ավաններ։

Որպես ծագումով հին կիլիկեցու, այդ նորահաստատ ավաններից ինձ առաջին հրապուրողն եղավ Նոր-Կիլիկիան։

Կիրակի է։ Քայլում եմ Ստալինյան լայնարձակ պողոտայի վրա, ուր անընդհատ եռուզեռ կա։ Կայտառ, ինքնավստահ, գեղադեմ երիտասարդներ ու երիտասարդուհիներ շրջադալում են մայթերի վրա։ Նրանց խոսակցությունը, համարյա առանց բացառության, վերաբերում է դպրոցին, դասերին, ուսման, հետագայում իրենց ընդդրկելիք մասնագիտության։

Կենտրոնական ծածկած շուկայում, պողոտան եզերող վաճառատներում եռում է կուլտուրական առևտուրը։ Ո՛չ մեկ ժուր, ոչ մեկ անկարգություն, ոչ մեկ տարածայնություն վաճառորդների և գնորդների միջև։

Վաճառատների ցուցափեղկերն առատորեն լիքն են հագուստեղեններով, կոշիկներով, տնային կահ-կարասիքներով, ուտեստեղեններով, ատաղձագործական և էլեկտրական գործիքներով, ռադիո-ընդունիչներով, նվագարաններով, մանկական խաղալիքներով, անուշահոտության սրվակներով։ Ուշադրավ են նաև ծաղկավաճառանոցները,

որտեղ որքան գնորդներին, նույնքան և անցորդներին ժպտում են վարդերի, շահբրամների, կրիզանթեմների կողքին, մերձաբևադարձային ծաղիկներ կամելիան, դափնեվաղը, բեզոնիան, խապանական խորդենին, կակտուսը և այլն։ Երևանում հազվագյուտ են այն տները, որոնց պատուհանների առաջ չգտնվեն ծաղկաթաղարներ։

Անհատական կամ հանրային գործով, այլևայլ թաղամասերում բնակվող ազգականներին ու բարեկամներին այցելելու և դեպի տեսարժան վայրեր էքսկուրսիա կատարելու նպատակով ճամբա ելած ուղևորներով լի տրամվայները, տրոլեյբուսները, ավտոբուսներն ու մարդատար տակսիները սուրալով անցնում են պողոտայով։ Բայց ես անչափ սիրում եմ քայլելով իջնել դեպի Հաղթանակի կամուրջը, Կարմիր բանակի փողոցից հեռու աջում թողած Ս. Սարգսի անվան կանաչադաբեթ եկեղեցին, որտեղ պաշտոնավարում է Հունաստանից հայրենադարձ տեր Հովսեփ քահանա Քյոսեյանը։

Մայթի վրա կանգնած, մի բույս դիտում եմ եկեղեցուց դուրս եկող ժամկտրներին։ Եվ ինձ այնպես է թվում, որ յուրաքանչյուր ժամկու մի շառաշուն ապտակ է Սովետական Հայաստանի զրպարտիչների երեսին, ինչպես շառաշուն հարված է նրանց երեսին մեր երկրում բացված յուրաքանչյուր ջրանցք, կառուցված յուրաքանչյուր կոմունալ սպասարկություն, կատարված յուրաքանչյուր գյուտարարություն։

Հիմա, կանգնել եմ Հաղթանակի կամրջի վրա, որի միայն երկաթակերտ ամրակուռ բազրիքներով եզերված երկու մայթերը միատեղ ավելի լայն են, քան, օրինակի համար, Բելյուսի Անդր-Նահրի կամուրջը ամբողջությամբ վերացած։

Հաղթանակի կամուրջը սովետահայ ժողո-

1. Շարունակված ամսագրի 1952 թվականի հունիս, օգոստոս և սեպտեմբեր-հոկտեմբեր համարներից։

վրդի շինարարության և հայկական ճարտարապետության հավերժական կոթողներից մեկն է, որի գրանիտե լայնատարած կամարների տակ մեղմանում, հեղանում և հանդարտ սահում են վերից, Միծեռնակաբերդի ժայռոտ կողերից մեծաշառաչ իջնող Հրազդան գետի վարարուն ջրերը:

Այստեղ, Հաղթանակի կամրջի վրա, պարզվում է նոր տեսարան, բոլորովին տարբեր բաղադրամիջի տեսարանից: Գեղեցիկ է քաղաքամեջը՝ լայնարձակ պողոտաներով ու ծառաշարքերով, արձանազարդ հրապարակներով ու վարդազույն, դեղին, սպիտակ տուֆաքարերով և դմալեւի հայկական ոճով կառուցված բազմահարկ շենքերով, որոնց Ստալինյան պողոտայի վրա կազմած մաքրարտանման շարքի վերջնագույնը է Պերճ Պոռչյանի անվան հոյակապ միջնակարգ դպրոցը: Պատերի վրա գինու քարաքանդակ տակառների ունեցող մյուս հսկա շենքը «Արարատ» գինեգործարանի պահեստառնոցն է, որն առավել փայլ է տալիս Հաղթանակի կամրջի վրա պարզվող բնական գեղեցկության:

Այստեղ, Հաղթանակի կամրջի վրա, հորիզոնը չի սահմանափակվում բարձրաբերձ կառույցներով: Այստեղ երկինքն ավելի լայնատարած է երևում, արևը՝ ավելի լուսառատ, դաշտերն ավելի լայնարձակ և Զանգուն, մանավա՛նդ Զանգուն, ավելի հմայիչ:

Նրանք, ովքեր եղել են Լիբանանի Զահե քաղաքում և նրա Վադի կոչված հովտում, անպայման պիտի փորձվեն համեմատել նրան Զանգվի հովտի հետ: Սակայն նման մի փորձ մեղանշում է և՛ չափազիտական, և՛ գեղազիտական՝ էսթետիկական տեսակետով: Զահեի Վադին մի հեղեղատ է: Այնտեղ, ամառ ժամանակ, համարյա ջուր չես գտնի, իսկ կանաչավետ մարզը խիստ սահմանափակ է, հագիվ մի քանի հարյուր մետր երկարությամբ ունի: Վերցրե՛ք էլեկտրական գույնզգույն լամպերը, որոնք արհեստական գեղեցկություն են տալիս, Զահեի Վադին կդառնա ամուլ ու անհրապույր մի ձորակ: Մինչդեռ Զանգվի հովտը, ջրի առատությամբ ու կախարդիչ սահանքով, երկու եզերքների առատ բուսականությամբ, հոյատեսիլ ապառաժներով ու գամվածներով, բնական գեղեցկությունների մի անհունություն է: Միայն Հաղթանակի կամրջի աջին ու ձախին գտնվող հովտի պատռիկը անհամեմատելիորեն ավելի գեղեցիկ է քան Զահեի Վադիի ամբողջ երկարության պարզվող գեղեցկությունները:

Կամրջագլխի ցայտաղբյուրի սառնորակ ջրից անհագորեն խմում են ու զովանում անցորդները, իսկ ես դիտում եմ Զանգվի երկու ափերի վրա բացված ջրանցքները, որոնք

կյանք ու առատություն են տանում զոհերին: Եվ միտոս է գալիս 1927 թվականը:

Այդ թվին էր, որ Ազգերի լիգայի որոշմամբ և Սովետական Միության համաձայնությամբ նրան ժամանեց միջազգային մի հանձնախումբ, գլխավորությամբ հայասեր նորվեգիացի Ֆրիդտուֆ Նանսենի, ուսումնասիրելու համար Սարդարապատի (Արարատյան դաշտի) ոռոգման և առաջին համաշխարհային պատերազմից հետո շուրս հովերին տարտըղնված 50.000 տարագիրների այնտեղ փոխադրելու և տեղավորելու կարելիությունները: Հանձնախումբը, իր տեղեկագրի վերջում, Ազգերի լիգային հանձնարարում էր ջրանցքների բացման, ճահիճների չորացման և տարագիր 4.000 ընտանիքների փոխադրության և տեղավորման համար 9.000.000 ոսկի ռուբլու կամ 1.000.000 ստերլինգի փոխատվություն անել Սովետական Հայաստանի կառավարության, որը խոստացել էր երաշխավորել հիշյալ փոխատվության մարումը 10 տարվա ընթացքում:

Եվ գիտենք ի՛նչ պատահեց՝ Ազգերի լիգան սնանկացավ, արևմտա-սլավոնական պետություններն ու Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները ո՛չ միայն չհարգեցին Համաշխարհային առաջին մեծ պատերազմի ընթացքում հայ ժողովրդի նկատմամբ բարձրադաս իրենց հայտարարած խոստումները, այլև կուլ տվին այն 5.000.000 ոսկի ստերլինգը, որը Քյոլբեքանի ի պահ էր դրել գերմանական բանկերում, կողոպտելով թյուրքահայերի հարստությունը՝ պատերազմի հենց առաջին տարին:

Եվ սակայն, շնորհիվ Սովետական Միության կառավարության անդուլ հոգատարության, Հայաստանի տերիտորիայում կառուցվեցին ո՛չ թե ոռոգման մի գիծ, այլ ջրանցքների բազմաթիվ ցանցեր, որոնք կյանք ու կենդանություն են բաշխում անցյալում անջրդի հողերին, խոպան դաշտերին և լերկ բլուրներին:

Այդ տեսակ լերկ մի բլուր է եղել այն բլուրը, որի վրա այժմ հիմնադրվել է Նոր-Կիլիկիա ավանը, էջմիածնի խճուղու հենց սկզբնակետում:

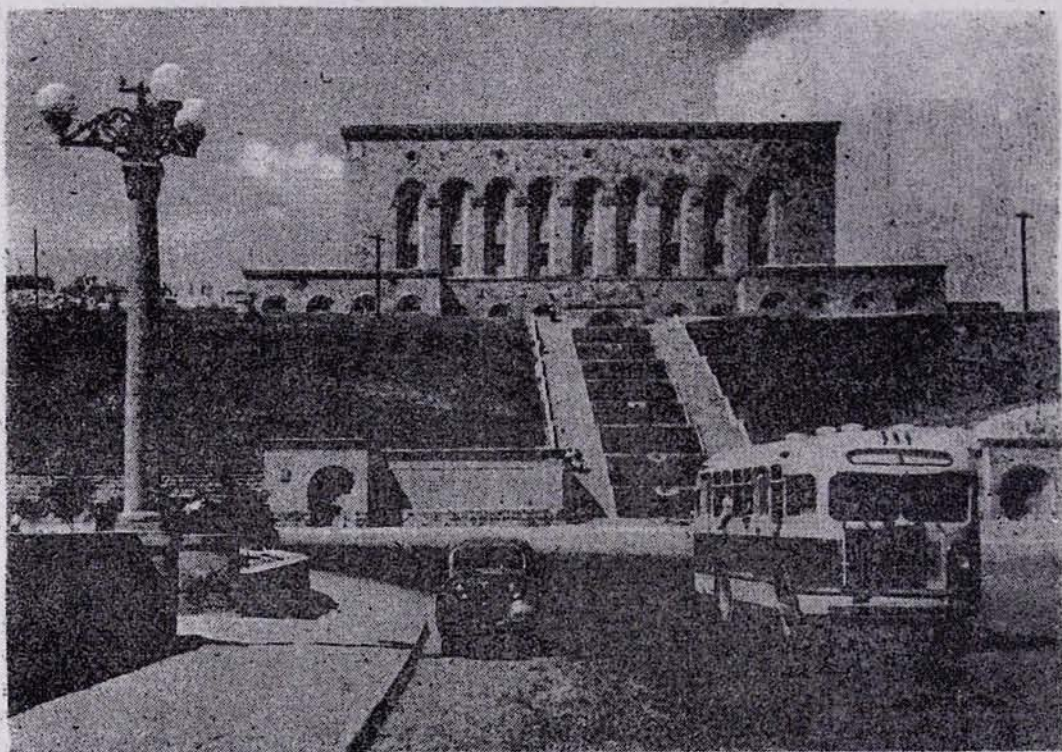
Նոր-Կիլիկիայի առաջին շենքն է Հայաստանի ամենանշանավոր արդյունաբերություններից եղող Կոնյակի գործարանը, որը, երկնավարկառ կանգնած, հսկում է Հաղթանակի կամրջի հյուսիս-արևմուտքին: Լայնարձակ սառնողներ կամուրջը միացնում են դեղնավուն ընտիր տուֆքարաշեն այս վիթխարի կառույցին՝ Կոնյակի գործարանին, որի ստվերն արտադրվում է Հրազդանի ջրերի մեջ: Իսկ ամենավերջին շենքն է վարդազույն ընտիր տուֆքարաշեն Գառեջրի գործարանը:

Կոնյակի գործարանի և Գարեջրի գործարանի միջև տարածվող այս բլուրը, որի վրա, այժմ, 1.000-ից ավելի հաշվվող հայրենադարձ ընտանիքների բարաշեն և համարյա բոլորն էլ երկհարկանի բնակարաններն են բարձրանում, երբեմն կոչվել է Դավմալի այգեստան:

1947 թվականի վերջերին, բայց մասնավորապես 1948 թվականին, դեռևս նոր հայրենադարձների նախաձեռնությամբ կառուցվել են առաջին բնակարանները Նոր-Կիլիկիայի, որը կազմում է Հաղթանակ ավանի առաջին թա-

լակ Իսրայելյանը և Նդիշե Վարդերեսյանը, որը «Էջմիածին» ամսագրի ժրագրի աշխատակիցներից է: Այնտեղ են բնակվում նաև ծանոթներից Երևանի օտար լեզուների ինստիտուտի դասախոս Գեղամ Շահինյանը և Վարուժան Սարգսյանը:

Վարդերեսյանենց պատշգամբից, ես հիացումով դիտեցի Նոր-Կիլիկիայի հարավում տարածվող զմայլելի տեսարանը: Զանգուն կարկաշատայն հոսում, գնում է դեպի Արարատյան դաշտը, որի ծայրագույն սահմանում վեհապանծ կանգնել են սպիտակափառ

Երևանի Կոնյակի գործարանը

դամասը: Այդտեղ բնակություն են հաստատել, բացի Կիլիկեցիներից, Սիրիայից ու Իրաքից, Սեփալուսից, Ֆրանսիայից, Ամերիկայից, Հունաստանից, Բուլղարիայից ու Ռումինիայից ներգաղթած բազմահարյուր հայ ընտանիքներ:

Այնտեղ իրենց սեփական բնակարաններն են կառուցել, ի միջի այլոց, Կիլիկեցիներից՝ գրողներ Գրիգոր Քեշիշյանը, Գրիգոր Գյուլյանը, Արամ Արամյանը, Հրաչ Բուլղազյանը, Վրույր Դարբինյանը (այժմ փաստաբան), ուսուցիչ Գեորգ Սարգսի Բալյանը, Հաջի Մարգիս Դարիրյանը, Սիմոն և Հովհաննէս Մանդոյանները, Հայկաթմ հանրաժանութ աշաղտի գլխավոր Պարգև Տեր-Պողոսյանը, Փայ-

Մեծ Մասիս և թխպամած Փոքր Մասիս սարերը, իսկ ավելի մոտ, Հաղթանակի կամրջի եռյակ կամարների տակից սկսյալ, հետզհետե լայնացող, տարածուն դարձող Զանգվի հովտի համայնապատկերի վրա, հատկանշական զեղեցկությամբ, պատկերագծվել է Երևանի ոսկի աշունը: Դեղնել են ու թափվել տերևները պտղատու ծառերի և որթատունկերի, որոնք այնքան առատ են Սարդարի այգիներ կոչվող այդ արգավանդ տարածությունների վրա: Թափրոլի անվան ավանն է այդ, որը Երևանին կապվել է մի հին եամբըրջով, Սարդարի պալատի մնացորդների մոտ:

Նոր-Կիլիկիան ունի կուլտուրայի տուն,

գրադարաններ, գրադարանութ, ակումբ, և նրան կից ինքնագործ խմբակ, կինո և երեխաների համար քառամյա դպրոց: Հինգերորդից սկսյալ, ավելի բարձր դասարանների աշակերտները հաճախում են Թումանյանի և Պոռչյանի անվան միջնակարգ դպրոցները: Ներկայումս առժամանակյա շենքերում տնտեսական վերահսկող հիմնարկների համար նախատեսված է կառուցել ամեն տեսակ հարմարություններով օժտված շենքեր: Էջմիածնի խճուղու աջակողմը, Գարեջրի գործարանի մերձակա բացաստանում, կառուցվելու է տասնամյա միջնակարգ դպրոցը:

Օրեցօր բազմանում են Նոր-Կիլիկիայի բնակելի շենքերը: Ավանը զարգանում է դեպի թիկունքի՝ Միծեռնակաբերդի բլուրն երկարաձվող այգեշատ տարածություններով: Միայն սովետական երկրի հատուկ շինարարական աշխատանքները և հզոր տեմպով, Նոր-Կիլիկիան, շատ կարճ ժամանակամիջոցում, կդառնա մայրաքաղաք Երևանի ամենագեղեցիկ արվարձաններից մեկը:

— Երջանիկ եմ, շատ երջանիկ, — ասաց տիկին Հեղինեն, ինձ ընդունելով իր քարաշեն բնակարանի մեջ, բաղկացած երեք օդատուն սենյակից և խոհանոցից: Նորատունկ պտուղատու ծառերով զարդարվել սկսած տնամերձ պարտեզով շրջապատված է այդ բնակարանը:

Տիկին Հեղինեն 80 տարիքը թևակոխած մի կին է, որի ամուսինը՝ Սարգիս Բալյանը, 1915 թվականի հունվարին, թյուրք ոստիկանների կողմից ձերբակալվեց Զորք-Մարզպանով (Կիլիկիայի Դյուրտ-Յոլ ավանում) և մահացավ Ադանայի Կափը-ալթը կոչված բանտում:

— Բազմաթիվ հայրենակիցների հետ միասին ամուսնուս բանտարկելուց հետո, ինչպես հայտնի է, Դյուրտ-Յոլի հայությունն էլ տարագրվեց դեպի Սիրիական անապատները, — սկսեց տիկին Հեղինեն քրքել անցյալը և պատմեց, թե ինչպես ինքն իր ուրբերի հետ, Սիրիայի եզերքում՝ Րակկայում ու Մեսքենեում ճաշակել է տարագրված դաժնությունները, ենթարկվել հալ ցեղի դահիճների հալածանքին, ականատես եղել Սիրիայի գետի պղտոր ջրերի մեջ փրկություն:

Փնտրող հուսահատ հայերի խեղդամահ լինելու սրտակեղծ տեսարաններին, թե ի՞նչ հույսերով է դարձել իր ծննդավայրը՝ Զորք-Մարզպան, թե ի՞նչքան մեծ վշտով է թողել Կիլիկիան՝ հարյուր հազարավոր հայերի հետ, ու տասնյակ տարիներ ապաստանելուց հետո Ալեքսանդրի սանջակում, սիրիական այդ հողամասի անդրֆրանսիական խարդախ դիվանագիտության կողմից Թյուրքիային զիջվելու հետևանքով, անցել Քեսաբ: Ու, բաղկատարած՝

— Փառք, հավիտյան հավիտենից օրհնություն Սովետական մեծ Միության և Սովետական Հայաստանի իմաստուն ղեկավարներին, որոնք մեզ փրկեցին թափառական այդ կյանքից, և բազմակերպելով հայրենադարձություն և մեզ շնորհելով վերածաղկյալ Հայաստանի գրկում անվիշտ ապրելու բախտավորությունը, — աղոթում է տիկին Հեղինեն:

Երեկոն իջել է արդեն Նոր-Կիլիկիայի վրա:

Համար առաջին փողոցի առաջին խաչմերուկում կանգ առած մի ավտոբուս, որի կողերին մակագրվել են «Նոր-Կիլիկիա—շուկա» բառերը, ուրիշ տղերաների հետ ինձ էլ կփոխադրի քաղաք, մինչ էլեկտրական լույսով ողողված մի սենյակից լսվում է անծանոթ մի հայուհու քաղցրահունչ երգը.

«...Հասակ մը կալ մեր կենաց մէջ.

Ուր ամենայն իղձ կ'աւարտի.

Հասակ մը ուր հոգին ի տենի՝

Յիշատակաց իւր կարօտի.

Յորժամ քնարն իմ ցրտանայ,

Սիրոյն տալով վերցին բարև՝

Երթամ ննջել իմ Կիլիկիա,

Մշխարհ՝ որ ինձ ետուր արև»:

Եթե այդ երգը դամբանական է Արեւելւան Միջերկրականի հյուսիսում, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների և արևմտա-եվրոպական քրիստոնյաների տմարդի շահամուլթան գոհ Հայկական Կիլիկիայի, միանգամայն գովերգություն է Սովետական մեծ Միության, անհուն հոգատարությունը վերածնված Սովետական Հայաստանի մարագործով ծոցում օրեցօր բարգավաճող Նոր-Կիլիկիայի:

ՆՈՐԲ—ՆՈՐ—ՄԱՐԱՆ

Երևանի համարյա ամբողջ արևելքն է գրավում Նորբը, իր հինավուրց և նորակառույց թաղամասերով:

Հին Նորբը, Գեօրգի հովտի ձախում, Երևանի համալսարանի վրա համարկապած Արգեստանի հյուսիսն է գրավել: Նա, պտղատու ծառերի՝ ընկուզենու, սալորենու,

տանձենու, դեղձենու, ծիրանու, սերկևիլի, նշենու և ոչ պտղատու ծառերի՝ բարդիների, հացենիների ու թխկիների հոծ ստվերի տակ ծվարած մի հրաշատեսիլ անկյուն է, իսկ նորակառույց Նորբը, համառուն բլրի երևանահայաց կողի վրա, մի բնդարձակ ավան է: Հազարավոր քառաշեն տներով այս

ավանն է, որ կառուցել են հայրենադարձները 3—4 տարվա կարճ ժամանակամիջոցում, Սովետական կառավարության կողմից տրամադրված դրամական վարկով՝ յուրաքանչյուր տնտեսության 30.000 ռուբլի:

Թեև նորակառույց Նորքի առաջին թաղամասը կոչվում է նաև Նոր-Մարաշ, սակայն այդ թաղամասի, ինչպես մյուս երկու թաղամասերի բնակիչները, զուտ մարաշցիներ չեն. կան նաև Սիրիա—Լիբանանից, Ֆրանսիայից, Ամերիկայից, Եգիպտոսից, Պաղեստինից և արտասահմանի այլ երկրներից 1946 և 1947 թվականներին ներգաղթած հայրենադարձներ:

Բանաստեղծ Սարմենը, «եսաշատուր Աբովյան» վերնագրված իր գովերգովթյունում, որը կոմպոզիտոր Ա. Մերանգուլյանի կողմից վերածված է ժողովրդական երգի, հիշատակում է Նորքը, որպես «Հայաստանի վերքի երգչին» սիրելի մի վայր:

«Դու փրկարար ուս մեծ ազգին
Փառքի երգեր ձոնեցիր,
Նրա խիզախ, հրգոր հոգին
Բո մեծ սըրտով սիրեցիր:

Երանի թե մի օր հանկարծ
Քանաքեռից իջնեիր
Եվ բո սիրած Նորքում կանգնած՝
Երևանին նայեիր»:

Արդարև, մայրաքաղաքի բարձրագույն արվարձաններից ո՛չ մեկը չունի տեսարանի այնքան համախառնարկություն և հետևաբար գեղեցկություն, ինչքան ունի նորակառույց Նորքը: Ընդարձակ Երևանը, իր հեռավորագույն արվարձաններով, Նորքի բարձունքից մինչև Սովետաշեն, մինչև Բերիա, մինչև էջմիածին, մի խոսքով Երևանյան դաշտն ամբողջ փռվել է Նորքի առաջ: Եվ Մասիսները, հայկական լեռնապարի հետ միատեղ, ավելի ամբողջական, ավելի յրդի են երևում Նորքի բարձունքից, քան ուրիշ որևիցե վայրից: Ահա թե ինչո՞ւ մեծ դուրսգաղնեգակ Աբովյանը սիրած է Նորքը: Ահա, թե ինչո՞ւ բանաստեղծ Սարմենը ցանկանում է, որ Ստալինյան դարաշրջանի բոլոր բարիքներովն օժտված և յուրաքանչյուր օր նորանոր գեղեցկություններով բարգավաճող Երևանը, իր փթթումի ամեն մանրամասնությամբ մեզ տեսնել կարողանալու համար,

«անհայտ կորած, անդամբան, անմահ Աբովյանն» ընտրի Նորքը, ամփոփատրոնաձև Երևանի ամենադյուրին դիտարան Նորքը:

Հայաստանի վառ արևը ակնախտիդ լույս էր ցնցուղում երկնքից, երբ ես, Աբովյան փողոցի հյուսիսային ծայրամասից, կանաչավետ ու գեղածիծաղ մի բուրաստանի կենտրոնում սլացիկ բարձրացող Աբովյանի արձանի մոտիկ, գլխավոր կանգառից ավտոբուս նստեցի, Նորք բարձրանալու համար:

Հիանալի է այս ուղեորությունը բազմազան ծառերի թանձր ստվերի ներքո տղրապտույտ դեպի բլրի կողմի վեր մագլցող խճուղու վրայից, բայց, ափսո՛ս, շատ կարճատև է: Քառորդ ժամից հետո, ավտոբուսը մեզ՝ ուղևորներին իջեցնում է ծառաստանից անմիջապես դուրս գտնվող մի կանգառում, ուր իրեն են սպասում քաղաք իջնելու նպատակով հավաքված տարբեր ուղևորներ:

Կանգառից ուղիղ դեպի հյուսիս-արևելք բարձրացող լայն փողոցը Նոր-Մարաշ կոչված թաղամասի մայր երակներից մեկն է, որի վրա ես հանդիպեցի հին ծանոթների՝ ընկեր Նազարեթ Աբովյանին (Բելյուսից), դեղագործ Ավետիս Մուրադյանին (Զահե-Ռայակից), Հակոբ Գյուղողլանյանին (Նուրսաղեմից, թնիկ չորք-մարզպանից), Մերսի-նի որբուհիներից տիկին Հովհաննես Տերտերյանին (Ֆրանսիայի Վալանս քաղաքից), բուլբուլ էլ երջանիկ, իրենց սեփական բնակարանների մեջ:

Ջերմ արևի դիմաց, իր խակ ձեռքովը կառուցված քարաշեն բնակարանի շեմքին էր նստել Գյուղ իսկենդեբը՝ Հալեպից ներգաղթած վաթսուամյա մի հայրենակից:

— Եթե չլինեիր Հայաստանի անմահական ջուրն ու հրաշալի օդը, վաղուց ինձ տարած կլինեիր այս անպիտան ասման (դժվարաշունչությունը), որի արմատը շատ հեռունները, այնտե՛ղ, այնտե՛ղ է երկարձգվում,— ասում է նա, աչ ձեռքովը ցույց տալով Արարատից հարավ լնկնող երկիրը...: Հետո, մի պահ շունչ առնելով, նա շարունակում է.

— Շնորհիվ մեր կառավարության հոգատարության, ժամանակ առ ժամանակ գնում

եմ հանգստյան, դարմանվելու, կազդուրվելու՝ Ո՛չ վաղվա անորոշությունն ունեմ, ո՛չ էլ ավազակների կողմից առևանգվելու մղձավանջը:

Այս վերջին խոսքով նա ակնարկում է այն դեպքը, որը պատահեց 1921 թվականին Չորք-Մարզպանում, երբ թյուրք ավազակներ առևանգեցին նրան և շագատեցին, մինչև շատացան պահանջված փրկագինը:

Նորքում հանդիպեցի նաև Բեյլանում և Աֆրինում ծանոթ աշագուրկ ջրաղացպան Գեորգ Նարզիզյանին (մարաշցի) և հին աշակերտներիցս՝ Տիգրան Վահրամի Քեշիշյանին: Նրանք ևս, ինչպես բոլոր հայրենադարձները, գոհ ու երջանիկ էին այն բանի համար, որ միանգամ ընդմիջտ ազատվել էին պանդխտության հյուսիշ տառապանքներից և արտասահմանյան հարուստների անսիրտ շահագործումից:

Ամենահուզիչն եղավ այն տեսակցությունը, որն Կս ունեցա իմ հարազատ հորեղբորորդու՝ Իսկենդեր Տեր-Ստեփանյանի հետ:

Յոթնամասունհինգամյա իմ զարմիկը իր անփական տան դռան առաջ իր իսկ ձեռքերովը տնկված ծաղկաստանի մեջ կանգնել էր իր մի հատիկ թոռնիկի՝ միամյա Հովհաննեսի հետ: Հեռվից ես լսում էի նրա դողդուշուն, հանպատրաստից հորինած երգը.

«Դե՛, իմ բալիկ, շուտ մեծացիր,
Դպրոց գնա՛, ուսում սովորիր.
Եվ մեր սիրուն Հայաստանի
Արժանավոր զավակ դարձիր:

Դե՛, իմ բալիկ, իմ ջա՛ն բալիկ,
Մատաղ լինի քեզ քո պապիկ.
Հայաստանի քնքուշ գրկում,
Ապրի՛ր ուրախ և երջանիկ:

Սրտազեղ եղավ մեր ողջագուրումը: Նա պատասխանելով իմ այն խոսքին, թե համեմատած ինձ հետ (ես նրանից շատ փոքր եմ), դեռևս երիտասարդ է թվում, ասաց ժպտելով.

— Որովհետև ես քեզանից 6 տարի առաջ եմ եկել Հայաստան և վայելում եմ նրա անմահական ջուրն ու հրաշալի օդը:

Իմ զարմիկի առաջին գործն եղավ ինձ

ցույց տալ իր տոմսը, որն ունի երկու լուսավոր և օդասուն սենյակներ, մի նրբանցք և մի լայնահաստ պատշգամբ: Այս պատշգամբից ես դիտեցի Երևանի հիասքանչ համայնապատկերը: Հետո, միատեղ փջանք տնամերձ պարտեզը, ուր հասակ առած տանձենիների, ծիրանիների և սալորենիների սովերի տակ ժպտում էին անանուխը, կոտեմը, բողկը, լոլիկը (պոմիդորը), սմբուկը (բադինջանը), կաղամբը, ազատքեղը, լոբին:

— Երբ այս ջրանցքը, — ասում է իմ զարմիկը ցույց տալով հողաբաժինն. հզորող ջրանցքը, — ունենա նոր ճյուղավորումներ, մեր Նորքը կդառնա մայրաքաղաքի հովտը, ինչպես է ջրանցքի մյուս կողմում, միևնույն ժառերի կանաչի մեջ լողացող Ալդեստանն իր մանկական բուժարանով, հանգրստարանով, միլյաներով: Իսկ երբ տրամվայն էլ աճցնի — և անպարման պիտի աճցնի — մայրաքաղաքացիները պիտի նախանձեն մեզ՝ Նորքի ընակիչներին փրա:

Ես ուրախ էի ի տես իմ զարմիկի երջանկության, մանավանդ գրկած իր մեկ հատիկ որդու՝ Մելիտոսի երեխային:

Մութը մաղվում էր արևմուտքից, երբ ամենուրեք շողշողացին Երևանի հարյուր հազարավոր էլեկտրական լամպերը: Պայծառ, փողփողուն, աստղազարդ երկինք է կարծես Հայաստանի մայրաքաղաք Երևանը գիշեր ժամանակ: Երբ հրաժեշտ առի իմ ծերունի, բայց Հայաստանի մայրական ծոցում դեռևս իրեն երիտասարդ զգացող զարմիկից և իջնում էի Նորքի զառիթափն ի վար, նայելով էլեկտրական յուսերի մեջ շողշողացող մայրաքաղաքին, հոգեկան անխառն հրճվանքով երգում էի Սարմենի բառերը.

«Արևազարդ, զրվարթ Նորքից
Գայիր մեր մեծ խնջույքին,
Եվ քեզ տանջող քո հին վերքից.
Հավետ բուժվեր քո հոգին:

Ժողովրդի զավակն ես դու՝
Կորած անհայտ, անդամբան,
Բայց միշտ կապրես դու մեր սրբաբուն,
Մեր մեծ, անմահ Արուստան:

(Շարունակելի)